

Organizácia a riadenie znárodneného farmaceutického priemyslu so zameraním na Slovensko od roku 1945 do roku 1948

Organization and management of nationalized pharmaceutical industry in Slovakia from 1945 to 1948

Richard R. Senček

Došlo 18. října 2012 / Přijato 7. ledna 2013

Souhrn

Autor sa v príspevku venuje krátkemu no dôležitému obdobiu v dejinách farmaceutického priemyslu, a to so zameraním na Slovensko. Zložitá povojnová situácia si vyžiadala rúzne zásahy zo strany štátu, ktorý sa snažil zabezpečiť chod strategických podnikov prostredníctvom Národných správ a znárodnenie. Podniky, ktoré takýmto spôsobom získal, boli riadené ministerstvom priemyslu. Sem spadali aj všetky podniky farmaceutického priemyslu, ktoré boli znárodnené na Slovensku. Situácia, ktorá vyvolala v spoločnosti ale aj na politickej scéne rozporuplne reakcie, vyvrcholila štátnym prevratom, nástupom komunistickej moci a znárodnením prakticky celého priemyslu.

Kľúčové slová: znárodnenie • farmaceutický priemysel • ministerstvo priemyslu

Summary

The paper discusses a short but important period in the history of pharmaceutical industry with regard to Slovakia. The complicated post-war situation required peremptory interventions from the state, which attempted to secure the operation of strategic firms by means of National Administration Boards and nationalization. The firms which were nationalized by this measure were managed by the Ministry of Industry. They included also the pharmaceutical firms nationalized in Slovakia. The situation which produced contradictory responses in

society and political scene culminated in the communist coup d'état and nationalization of virtually all industries.

Key words: nationalization • pharmaceutical industry • Ministry of Industry

Po druhej svetovej vojne ostal československý priemysel prakticky v troskách. Bolo potrebné zabezpečiť fungovanie aspoň najdôležitejších podnikov. Aby to štát mohol urobiť, zaviedol do väčšiny dôležitých podnikov Národné správy, ktoré mali kompetencie viesť a riadiť podnik. Zdeno Jaura uvádza, že podniky pod národnou správou už neboli typickými súkromnokapitalistickými inštitúciami, pretože národný správca bol povinný riadiť sa smernicami národných výborov, prípadne tých orgánov, ktorými bol ustanovený. Zodpovedal im za hospodárenie a bol povinný vyžadovať si ich súhlas k závažnejším rozhodnutiam, ktoré sa vymykali bežnému hospodáreniu.¹

Nie vždy sa týmto spôsobom podarilo situáciu stabilizovať. Okrem hospodárskych sa presadzovali aj politické požiadavky. Postupne boli niektoré najdôležitejšie podniky znárodnené. Znárodnenie bolo neskôr rozširované a po prevrate v roku 1948 bola znárodnená prakticky celá výroba a obchod. Potom, ako štát nadobudol priemyselnú výrobu, bolo nutné vytvoriť zodpovedajúcu a fungujúcu štruktúru riadenia. Organizáciu a riadenie znárodneného priemyslu² prebrala Ústredná komisia pre znárodnenie, ktorá bola ministrom priemyslu B. Laušmanom. Komisia v prvom rade vypracovávala návrh organizácie znárodneného priemyslu a kritériá pre znárodnenie priemyslu. Štatút priemyselných národných podnikov bol definitívne vydaný Vládnym nariadením č. 6/1946 Zb. zo dňa 15. januára 1946.³

Štatút sa odvíjal od dekrétu prezidenta republiky Eduarda Beneša č. 100 Zb., kde už v §19 boli zakotvené zásady organizácie.⁴ Podmienky riadenia a organizácie znárodných priemyselných podnikov na Slovensku a v Če-

PhDr., RNDr. Richard R. Senček, PhD. (✉)

Spoločnosť pre dejiny vied a techniky na Slovensku pri HÚ SAV
e-mail: amtheon@azet.sk

¹ Jaura Z. Z dejín národného hospodárstva na Slovensku: Prvý štatút znárodnených priemyselných podnikov – východisko organizácie a riadenia znárodneného priemyslu na Slovensku. In: Ekonomický časopis. Bratislava 1984; 32(12), 1106–1117.

chách neboli úplne analogické. Diferencie vyplývali najmä z aktuálnej situácie v postavení oboch štátoprávných celkov po skončení vojny. Zdeno Jaura upresňuje, že podľa štatútu národné podniky zriaďoval minister priemyslu po dohode s ministrom financií, na Slovensku tiež po dohode s povereníkmi pre priemysel a obchod a pre financie. Formulácia „po dohode s povereníkmi“ nebola formálna, ale vystihovala reálnu situáciu, ktorá v čase prijatia štatútu národných podnikov bola uplatňovaná na základe tzv. prvej pražskej dohody z júna 1945.⁵

Znárodné priemyselné podniky mal vo svojej kompetencii minister priemyslu. Bolo nutné zaviesť do praxe novú organizáciu znárodneného priemyslu. Nešlo však iba o nejaké úpravy a zmeny v postavení jednotlivých podnikov, ale o kompletnú reorganizáciu štruktúry celého postavenia všetkých priemyselných odvetví národného hospodárstva. Reorganizácia bola uskutočňovaná na základe vládneho nariadenia č. 6/1946. Nariadenie bolo rozdelené do dvoch častí. Oddiel I. riešil problematiku samotných národných podnikov. Jeho druhý odstavec pridelil ministrovi priemyslu kompetencie v rozhodnutí o sídle, znení firmy, o jej predmete podnikania a počte členov predstavenstva a ich náhradníkov. Na Slovensku však mohol takéto rozhodnutie učiniť až po dohode s povereníkom pre priemysel a obchod. Tretí odstavec ukladal formu úradného vyhlásenia národného podniku v „*Ústředním listě republiky Československé a v Úradnom vestníku*“. Druhý oddiel sa venoval štátnej organizácii zriadených národných podnikov. Dôležitý je §32 odstavce prvý, podľa ktorého na návrh ministra priemyslu vláda zriadila ústredné orgány.⁶

V centrálnom riadení existovala medzi Slovenskom a Českom určitá koncepčná diferenciácia. Dokladuje to nielen povinnosť ministra priemyslu na Slovensku rozhodovať po dohode s povereníkom pre priemysel a obchod, ale i fakt, že na Slovensku boli zriadené samostat-

né oblastné ústredné orgány a predovšetkým skutočnosť vyplývajúca z druhého odstavca §32. „(2) Každý národný podnik bude podřízen některému ústřednímu orgánu, na Slovensku také oblastnímu orgánu.“

Na základe §32 vládneho nariadenia č. 6/1946 Zb. vznikali ústredné, na Slovensku oblastné orgány pre priemysel chemický, ktorého súčasťou v tomto čase bol aj farmaceutický priemysel. Vyhláškou ministra priemyslu č. 1056/1946 Ú. 1.⁷ a č. 956/1946 Ú. v.⁸ bola zriadená firma *Chemické závody na Slovensku, národný podnik*, ako oblastný orgán pre chemický priemysel. S účinnosťou od 1. januára 1946 nastali v štruktúre chemického priemyslu zásadné zmeny. Na základe vyhlášok ministra priemyslu vznikli na Slovensku štyri národné podniky so sídlom v Bratislave, ktoré boli podriadené ústrednému orgánu pre chemický priemysel a oblastnému orgánu pre chemický priemysel:

1. Chemické závody Dynamit Nobel, n. p. Bratislava⁹
2. Závody pre chemickú výrobu n. p. Bratislava¹⁰
3. Slovenské rafinérie minerálnych olejov n. p. Bratislava¹¹
4. Lučobný a farmaceutický priemysel n. p. Bratislava¹²

Lučobný a farmaceutický priemysel n. p. Bratislava bol zriadený na základe vyhlášky ministra priemyslu B. Laušmana č. 1270/1946 Ú. 1. zo dňa 7. marca 1946¹³ a č. 1123/1946 Ú. v. zo dňa 7. marca 1946.¹⁴ Vyhláška zároveň podnik podriadila ústredným a oblastným orgánom priemyslu chemického. Vyhláška retrospektívne previedla podľa dekrétu prezidenta republiky Eduarda Beneša č. 100/1945 Zb. §12 a §13 a podľa vládneho nariadenia č. 6/1946 Zb. §1 a §17 ku dňu 1. januára 1946 majetkové podstaty znárodnených podnikov na Lučobné a farmaceutické závody, národný podnik. Išlo o „*majetkové kusy, majetkové soubory a práva*“ nasledovných podnikov:

1. majetkovou podstatu podniku Slovenské alkaloidy,

² S výnimkou potravinárskeho priemyslu.

³ Vládní nařízení č. 6/1946 Sb. ze dne 15. ledna 1946, kterým se vydává statut národních podniků průmyslových. Čiastka 3. Vydané 25. januára 1946.

⁴ Dekrét presidenta republiky ze dne 24. října 1945, č. 100/1945 Sb. o znárodnění klíčového průmyslu, dolů a bank. Vydané 27. oktobra 1945. Čiastka 47, s. 207.

⁵ Jaura Z. Z dejín národného hospodárstva na Slovensku: Prvý štatút znárodnených priemyselných podnikov – východisko organizácie a riadenia znárodneného priemyslu na Slovensku. In: Ekonomický časopis. Bratislava 1984; 32(12), 1106–1117.

⁶ Vládní nařízení č. 6/1945 Sb. 15. ze dne ledna 1946, kterým se vydává statut národních podniků průmyslových. Čiastka 3. Vydané 25. januára 1946.

⁷ Vyhláška ministra průmyslu č. 1056/1946 ze dne 7. března 1946. Úřední listy republiky Československé. I. díl normativní (nařizovací). Čiastka 69. Vydána dne 19. dubna 1946.

⁸ Vyhláška ministra průmyslu č. 956/1946 ze dne 7. marca 1946. Úradný vestník číslo 28; strana 1040.

⁹ Národní podnik je zřízen vyhláškou ministra průmyslu č. 1204/1946 ze dne 7. března 1946. Úřední listy republiky Československé. I. díl normativní (nařizovací). Čiastka 80. Vydána dne 9. května 1946 a vyhláškou ministerstva průmyslu č. 1121/1946 ze dne 7. marca 1946. Úradný vestník číslo 35; 1272–1273.

¹⁰ Národní podnik je zřízen vyhláškou ministra průmyslu č. 1262/1946 ze dne 7. března 1946. Úřední listy republiky Československé. I. díl normativní (nařizovací). Čiastka 84. Vydána dne 16. května 1946 a vyhláškou ministerstva průmyslu č. 1122/1946 ze dne 7. marca 1946. Úradný vestník číslo 35; 1273–1275.

¹¹ Národní podnik je zřízen vyhláškou ministra průmyslu č. 1271/1946 ze dne 7. března 1946. Úřední listy republiky Československé. I. díl normativní (nařizovací). Čiastka 85. Vydána dne 17. května 1946 a vyhláškou ministerstva průmyslu č. 1124/1946 ze dne 7. marca 1946. Úradný vestník číslo 35; 1276–1277.

¹² Krasnovský B. Vývoj farmaceutického priemyslu na Slovensku v rokoch 1867–1948. In: Z dejín vied a techniky na Slovensku. XVIII. Bratislava: SAV, Historický ústav – oddelenie dejín vied a techniky. Slovenská spoločnosť pre dejiny vied a techniky pri SAV 2000, s. 95–99.

¹³ Vyhláška ministra průmyslu č. 1270/1946 ze dne 7. března 1946. Úřední listy republiky Československé. I. díl normativní (nařizovací). Čiastka 85. Vydána dne 17. května 1946.

¹⁴ Vyhláška ministerstva průmyslu č. 1123/1946 ze dne 7. marca 1946. Úradný vestník číslo 35; 1275–1276.

- chemická továrň, uč. spol., se sídlem v Hlohovci, v rozsahu jeho znárodnění;
2. majetkovou podstatu podniku Facet, slovenská účastinná společnost vo výrobe liečiv, se sídlem v Bratislavě, v rozsahu jeho znárodnění;
 3. majetkovou podstatu podniku Chemická továrň Smolenice, Jozef Palfy, se sídlem ve Smolenici, v rozsahu jeho znárodnění, s výjimkou částky Kčs 1 250 000 na starém vkladě;
 4. majetkovou podstatu podniku Lučebný priemysel Dr. Blasberg a spol., komanditná spoločnosť, se sídlem v Hnúšti-Likieru, s výjimkou budovy v Bratislavě, Hviezdoslavovo nám. č. 14, s příslušenstvím a inventářem;
 5. majetkovou podstatu podniku Julius Rütgers, uč. spol., se sídlem v Žiline, v rozsahu jeho znárodnění s výjimkou dolu v Mikové a jeho hospodářského příslušenství.¹⁵

B. Krasnovský a J. Kuka ešte uvádzajú firmu Karol Schmoll a synovia, ale vo vyhláške č. 1270/1946 Ú. I. ministra priemyslu uvedená nie je.¹⁶ Vyhláška ministra priemyslu č. 1270/1946 Ú. I. ukončila prvú fázu reorganizácie priemyslu. Znárodný farmaceutický priemysel bol koncentrovaný v národnom podniku Lučobné a farmaceutické závody, Bratislava. Organizačne spadal pod oblastné riaditeľstvo chemického priemyslu v Bratislave, ktoré patrilo pod ministerstvo priemyslu.

Národný podnik bola samostatná právnická osoba, ktorá tvorila základný stupeň v riadiacej hierarchii. Zvyčajne išlo o rozsiahly výrobný celok s centralizovaným riadením. Na čele podniku bol podnikový riaditeľ, ktorý predsedal predstavenstvu podniku. Predstavenstvo bolo zložené z 2/3 menovaných členov a 1/3 volených predstaviteľov z osadenstva závodov. Oblastné riaditeľstvo, respektíve generálne riaditeľstvo, riadilo spoločné záležitosti národných podnikov ako predaj výrobkov, dovoz surovín a kontrolu. Výlučne prostredníctvom oblastného riaditeľstva sa vykonával aj styk s generálnym riaditeľstvom v Prahe. Oblastné riaditeľstvo bolo podriadené dvom inštitúciám, a to generálnemu riaditeľstvu v Prahe a Poverenictvu pre obchod a priemysel na Slovensku.¹⁷

Okrem znárodneného farmaceutického priemyslu existovali na Slovensku menšie firmy, ktorých sa v tomto čase ešte znárodnenie nedotklo. V Čechách boli ministerstvom priemyslu analogickým postupom v roku 1946 zriadené Spojené farmaceutické závody so sídlom v Prahe (SFZ).¹⁸ Okrem SFZ v Čechách vznikli ešte Východočeské chemické závody (VCHZ) ako jediný ďalší veľkovýrobca liečiv a liečivých prípravkov, ktorý vyrábala svoje liečivá v továrni Pardubice-Rybitví.¹⁹ SFZ po znárodnení tvorilo 22 výrobných podnikov²⁰ a 14 distribučných závodov. Zároveň sem boli zaradené aj podniky, na ktoré bola v roku 1945 uvalená národná správa. Prvým riaditeľom SFZ bol Ing. Ivan Šetlík.²¹

Organizačné zmeny vo všeobecnosti posilnili závislosť priemyslu na centrálnom riadení, ale neriešili jeho zaoštalosť a nekonceptnosť predovšetkým na Slovensku. Slovensko priemyselne výrazne zaostávalo za českými krajinami. Do popredia čoraz intenzívnejšie vystupovala požiadavka industrializácie Slovenska. Rozdiely boli najmä v jej ponímaní. Demokratická strana ako najvýraznejší politický element tej doby na Slovensku obhajovala myšlienku posilnenia súkromného sektoru a rázne odmietala pražský, najmä hospodársky, centralizmus. S ideou industrializácie Slovenska však súhlasili všetky politické strany. M. Barnovský k problému dodáva, že v prehlásení druhej Fierlingerovej vlády bola industrializácia Slovenska prvýkrát vo vládnom dokumente vyhlásená za základný článok celoštátnej hospodárskej politiky. Dňa 16. apríla 1946 vláda vytvorila politickú komisiu pre industrializáciu Slovenska, ktorá mala za úlohu pripraviť program urýchlenej industrializácie premiestnením priemyslu z českého pohraničia a budovaním nových závodov. V máji toho istého roka bol vytvorený poradný zbor pre znovuvýstavbu a rozšírenie slovenského priemyslu.²²

Za účelom rekonštrukcie vojnou poškodeného hospodárstva a ďalšej výstavby bol 25. októbra 1946 prijatý zákon č. 192/1946 Zb. o dvojročnom hospodárskom pláne.²³ Základnou úlohou zákona v rámci priemyslu²⁴ bolo prekročenie celkovej úrovne výroby v Československu o 10 % oproti roku 1937. Zákon v rámci základných úloh ďalej stanovil²⁵ „*přispěti k urychlenému vyrovnání hospo-*

¹⁵ Vyhláška ministerstva priemyslu č. 1123/1946 zo dňa 7. marca 1946. Úradný vestník číslo 35; 1275–1276.

¹⁶ **Krasnovský B.** Vývoj farmaceutického priemyslu na Slovensku v rokoch 1867–1948. In: Z dejín vied a techniky na Slovensku. XVIII. Bratislava: SAV, Historický ústav – oddelenie dejín vied a techniky. Slovenská spoločnosť pre dejiny vied a techniky pri SAV 2000, s. 95–99. **Kuka J.** História chemického priemyslu na Slovensku (I). In: Ropa a uhlie. Bratislava: Výskumný ústav pre ropu a uhl'ovodíkové plyny v Bratislave, Obzor 1989; 31(11), 652–664.

¹⁷ **Kuka J.** Chemický priemysel na Slovensku a jeho organizačné usporiadanie a riadenie. In Príspevky k histórii chemického priemyslu SSR. č. 7. Bratislava: ČSVTS-SV spoločnosti priemyselnej chémie, odborná skupina pre históriu chemického priemyslu. Pobočka ČSTVS pri Slovnaft o. p. Bratislava 1987; 1–100.

¹⁸ Neskôr SFZ používa skratku SPOFA.

¹⁹ Pôvodne podnik patril Spolku pre chemickú a hutnú výrobu, ktorý ho začal budovať v roku 1942, ako náhradu za svoj Ustecký závod, ktorý museli nútene v roku 1938 predať, pretože územie na ktorom sa nachádzal zabralo nacistické Nemecko.

²⁰ 9 podnikov je do dvoch rokov zrušených, zároveň je zriadený aj výskumný a kontrolný ústav.

²¹ **Drábek P., Hanzlíček Z.** Farmacie ve dvacátém století. Praha: Společnost pro dějiny věd a techniky 2005; 43.

²² **Barnovský M.** Problematika industrializácie Slovenska v rokoch 1945–1950. In Historický časopis. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1968; XVI(2), 169–194.

²³ Zákon č. 192/1946 Zb. ze dne 25. října 1946 o dvouletém hospodářském plánu. Částka 84, vydaný 29. 10. 1946.

²⁴ Zákon č. 192/1946 Zb §1. písmeno „a“.

dářské úrovni Slovenska s českými zeměmi, zejména dokonalejším využitím jeho surovinových a energetických zdrojů a pracovních sil, jakož i vytvořením nových pracovních příležitostí na Slovensku.“ Stal sa jednou z najdôležitejších noriem pre rozvoj krajiny, no pre farmaceutický priemysel vlastné ciele nedeterminoval. Farmaceutický priemysel bol zahrnutý do chemického priemyslu, ale ani z priorit chemického priemyslu farmaceutickému priemyslu žiadne úlohy nevyplnili. Zákon sa neobmedzil iba na sanáciu hospodárstva po druhej svetovej vojne, ale snažil sa stanoviť východiská pre ďalší rozvoj. Z tohto hľadiska bol dôležitý § 14, ktorý stanovil podporu vedeckého a technického pokroku predovšetkým vytýčením pracovných úloh z jednotného hľadiska.

Dvojročný hospodársky plán stanovil základné ciele spoločnosti. Znárodnenie dekrétmi prezidenta republiky Eduarda Beneša nebolo na politickej scéne prijaté jednoznačne. Najmä v konzervatívnej časti politickej sféry sa množili názory, že znárodnenie bolo zbytočne rozsiahle. Situácia sa však zásadne zmenila po februári 1948. Po uchopení moci KSČ nastúpil nový trend v politike národného hospodárstva. Súkromné vlastníctvo a kapitalistický systém hospodárenia bol rázne odmietnutý, nastúpilo plánované hospodárstvo. Miroslav Londák situáciu hodnotí tak, že ekonomika prestala byť oblasťou, v ktorej relatívne samostatne rozhodujú jednotlivé hospodárske subjekty.²⁶ Eliminácia súkromného vlastníctva vyvstáva ako dôležitá politická otázka. Praktické kroky na seba nedali dlho čakať. Dňa 28. apríla 1948 vláda s retrospektívnou účinnosťou od 1. januára 1948 schválila zákon č. 114/1948 Zb.,²⁷ ktorým v procese znárodnenia nastúpila druhá vlna. V druhej vlne znárodnenia boli na Slovensku vyhlásené ministerstva priemyslu č. 1860/48 Ú. 1.²⁸ znárodnené všetky ostatné farmaceutické podniky a niektoré chemické podniky:²⁹

- Pharmalabor, Turčiansky Svätý Martin³⁰
- Medichémia, komanditná spoločnosť Žilina
- Optochémia, Matulay, Bratislava
- Panvita, Alexander Winter a synovia, Piešťany
- Ing. Gejza Žifčák, výroba francovky, Hlohovec
- Marylabor – Dr. PhMr. Ladislav Polák, Piešťany³¹
- Reichold-Flügger-Böcking, ú. s. Bratislava (konfiškát)
- Unita, ú. s. výroba vaty a obalového materiálu, Nitrianske Pravno

- Hellco, ú. s., veľkosklad, Žilina
- Dr. Wachtel a spol., komand. spol., chemická továreň, Bratislava³²

Ministerstvo zdravotníctva využilo daný zákon ešte tak, že zakázalo lekárniam výrobu špecialít určených k všeobecnému predaju. Sem patrili i tzv. domáce špeciality. Situácia v Čechách bola nasledovná: Znárodných bolo 137 tovární zaoberajúcich sa výrobou liečiv a liečivých prípravkov. Z tohto množstva však bolo do Spofy zaradených len 42 a ostatné boli zrušené. V rámci celého Československa získalo výhradné právo – monopol na dovoz a vývoz liečiv a liečivých prípravkov n. p. Chemapol.³³

Stret záujmov: žiadny.

Prameny

1. **Barnovský M.** Problematika industrializácie Slovenska v rokoch 1945–1950. In: *Historický časopis*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1968; XVI(2), 169–194.
2. **Barnovský M.** Sociálne triedy a revolučné premeny na Slovensku v rokoch 1944–1948. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1978.
3. **Barnovský M.** Na ceste k monopolu moci. Mocenskopolitické zápasy na Slovensku v rokoch 1945–1948. Bratislava: Archa 1993.
4. **Barnovský M.** Slovenská spoločnosť v zrkadle výskumov verejnej mienky v rokoch 1948–1949. In: *Historický časopis*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2004; LII(3), 469–502.
5. **Barnovský M.** Prvá vlna destalinizácie a Slovensko (1953–1957). Brno: Prius 2002.
6. **Barnovský M.** Prestávka medzi prvou a druhou etapou kolektívizácie. In: *Studie Slovákkeho muzea : Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané v dnech 15.–16. května 2002 věnované Lubomíru Slezákovi k 70. narozeninám. Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*. Uhreské Hradiště: Slovákke muzeum 7/2002; 235–243.
7. **Drábek P.** Počátky průmyslu: Vývoj ve světě. In: Broncová D. (ed.) *Historie farmacie v Českých zemích*. Praha: MILPO 2003; 61–64.
8. **Drábek P.** Rozvoj průmyslu po roce 1945: Vývoj v Československu v letech 1945–1959. In: Broncová D. (ed.) *Historie farmacie v Českých zemích*. Praha: MILPO 2003; 77–81.
9. **Hallon L.** Farmácia u nás: od lekárne po nadnárodné holdingy In: *Hospodárske noviny – príloha: Biznis*. Bratislava: ECOPRESS 2005; XIII(222), 23.
10. **Hallon L.** Zahraničný obchod Slovenska po druhej svetovej vojne. In: *Hospodárske noviny – príloha: Biznis*. Bratislava: ECOPRESS 2004; XII(33), 21.
11. **Herold M.** Antibiotiká: Penicilin • Streptomycin • Aureomycin • Subtilin • Terramycin • Synthomycin • Chloramphenicol • Dihyd-

²⁵ Zákon č. 192/1946 Zb §1. písmeno „e“.

²⁶ **Londák M.** Na konci nášho úsilia je človek. In: *História*. Bratislava 2003; 3(2), 20–21.

²⁷ Zákon č. 114/1948 ze dne 28. dubna 1948 o znárodnění některých dalších průmyslových a jiných podniků a závodů a o úpravě některých poměrů znárodněných a národních podniků. Částka 45. vydaný 2. júna 1948.

²⁸ **Krasnovský B.** Vývoj farmaceutického priemyslu na Slovensku v rokoch 1867–1948. In: *Z dejín vied a techniky na Slovensku*. XVIII. Bratislava: SAV, Historický ústav – oddelenie dejín vied a techniky. Slovenská spoločnosť pre dejiny vied a techniky pri SAV 2000, s. 95–99.

²⁹ B. Krasnovský uvádza ešte firmu „Valachovič a spol. Bratislava (viď ²⁸)

³⁰ Pôvodný majiteľ firmy p. A. Krajčovič aj nadeľšej pôsobí vo firme aj po jej podriadení Slovakofarme, ale už nemôže zastávať vedúcu úlohu. OH: KRÁL, Lukáš. DW_B0073.wav, čas záznamu 40:14–41:40 min.

³¹ B. Krasnovský upozorňuje: „Firma Marylabor vznikla dňa 11. 10. 1945 pod názvom Aesculap, jej zakladateľom bol Dr. PhMr. L. Polák a vyrábala kozmetické, hygienické a chemické výrobky. Výroba kozmetických výrobkov sa však čoskoro rozšírila natoľko, že musela byť oddelená od farmaceutickej výroby a preto dňa 25. 4. 1947 vznikla už spomenutá firma Marylabor, pričom firma zamestnávala 15 zamestnancov“ (viď ²⁸).

³² **Kuka J.** História chemického priemyslu na Slovensku (I.). In: *Ropa a uhlie*. Bratislava: Výskumný ústav pre ropu a uhľovodíkové plyny v Bratislave, Obzor 1989; 31(11), 652–664.

³³ **Drábek P.** Počátky průmyslu: Vývoj ve světě. In: Broncová D. (ed.) *Historie farmacie v Českých zemích*. Praha: MILPO 2003; 61–64.

- rostreptomycin • Albomycin • Gramicidin atd. Praha: Přírodovědecké vydavatelství 1952.
12. **Falisová A.** Zdravotníctvo na Slovensku v medzivojnovom období. Bratislava: Veda 1999.
 13. **Jaura Z.** Z dejín národného hospodárstva na Slovensku. Prvý štátút znárodnených priemyselných podnikov – východisko organizácie a riadenia znárodneného priemyslu na Slovensku. In: Ekonomický časopis. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1984; 32(12), 1106–1117.
 14. **Londák M.** K niektorým problémom ekonomického vývoja na Slovensku na prelome 50. a 60. rokov. In: Historický časopis. Bratislava: Historický ústav SAV 2000; 48(1), 99–112.
 15. **Londák M.** K problematike socialistického podnikového hospodárenia a k začiatkom chozrasčotu v Československu. In: Historický časopis. Bratislava: Historický ústav SAV 1989; 37(4), 558–571.
 16. **Londák M.** Otázky industrializácie Slovenska (1945–1960). Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1999.
 17. **Londák M.** Príprava ekonomickej reformy a Slovensko v rokoch 1963–1967. In: Historický časopis. Bratislava: Historický ústav SAV 2001; 49(4), 635–654.
 18. **Krasnovský B.** Rozvoj drobného podnikania vo farmácii do roku 1948. In: Hospodárske noviny 26.–28. januára 2001; 9(19), 8.
 19. **Krasnovský B.** Vývoj farmaceutického priemyslu na Slovensku v rokoch 1867–1948. In: Z dejín vied a techniky na Slovensku. XVIII. Bratislava: SAV, Historický ústav – oddelenie dejín vied a techniky. Slovenská spoločnosť pre dejiny vied a techniky pri SAV 2000, s. 95–99.
 20. **Kučerová M.** Vývoj lekárstva na Slovensku v medzivojnovom období. In: Morovics T. M. (ed.) Z dejín vied a techniky na Slovensku XVII. Bratislava: Historický ústav SAV, Slovenská spoločnosť pre dejiny vied a techniky pri SAV 1997; 85–91.
 21. **Kučerová M., Rusek V.** Úvod do štúdia a dejiny farmácie. Bratislava: FaF UK 1981.
 22. **Kuka J.** História chemického priemyslu na Slovensku (I.). In: Ropa a uhlie. Bratislava: Výskumný ústav pre ropu a uhľovodíkové plyny v Bratislave, Obzor 1989; 31(11), 652–664.
 23. **Kuka J.** História chemického priemyslu na Slovensku (II.). In: Ropa a uhlie. Bratislava. Výskumný ústav pre ropu a uhľovodíkové plyny v Bratislave, Obzor 1989; 31(12), 703–731.
 24. **Kuka J.** Chemický priemysel na Slovensku a jeho organizačné usporiadanie a riadenie. In: Príspevky k histórii chemického priemyslu SSR. č. 7. Bratislava: ČSVTS-SV spoločnosti priemyselnej chémie, odborná skupina pre históriu chemického priemyslu. Pobočka ČSTVS pri Slovnaft o. p. Bratislava 1987; 1–100.
 25. **Nikliček L., Štein K.** Dějiny medicíny v datech a faktech. Praha: Avicenum 1985.
 26. **Rusek V., Kučerová M.** Úvod do štúdia farmacie a dejiny farmacie. Učebnice pro farmaceutické fakulty. Praha: Avicenum 1983.